

Meta-Değerlendirme Rubriğinin Geliştirilmesi ve Hizmet Öncesi Öğretmen Eğitimi Programlarının Meta-Değerlendirilmesi

Sevinç Gelmez Burakgazi ¹, Yasemin Karsantık ²

Öz

Bu çalışmada, öğretmen eğitimi programlarına yönelik değerlendirme araştırmaları Ortak Komite Standartları (Yarbrough, Shulha, Hopson ve Caruthers, 2011) doğrultusunda geliştirilen bir rubrik ile değerlendirilmiştir. Bu meta-değerlendirme çalışması iki aşamadan oluşmaktadır. İlk aşamada, değerlendirme raporlarını program değerlendirme standartlarına göre değerlendirmek için bir rubrik geliştirilmiştir. İkinci aşamada, belirli ölçütlere göre seçilen tezler ve makaleler geliştirilen meta-değerlendirme rubriğine göre analiz edilmiştir. Aynı program modeline ilişkin birden fazla veri setinin ampirik olarak yeniden değerlendirilmesi benimsenerek, veriler betimsel analiz yöntemiyle analiz edilmiştir. Sonuçlara göre, seçilen araştırmalar doğruluk standardını çoğunlukla karşılarken, uygulanabilirlik ve uygunluk standartlarını sınırlı düzeyde karşılamıştır. Türkiye bağlamında yürütülen program değerlendirme araştırmalarının, program değerlendirme standartlarını daha etkili şekilde dikkate alarak geliştirilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Ortak komite standartları
Program değerlendirme
Program değerlendirme standartları
Meta-değerlendirme
Hizmet öncesi öğretmen eğitimi programları

Makale Hakkında

Gönderim Tarihi: 27.03.2022
Kabul Tarihi: 09.10.2023
Elektronik Yayın Tarihi: 15.12.2023

DOI: 10.15390/EB.2023.11755

Giriş

Değerlendirme, hedeflere ulaşıp ulaşılmadığını belirlemek gibi sonuç odaklı, karar verme için kanıt sağlamak gibi geri bildirim odaklı veya programın iç değerini (merit) ve dış değerini (worth) değerlendirmek gibi kalite odaklı farklı anlamlar taşır (Stufflebeam, 2011). Benzer şekilde, program değerlendirme, hedeflere ulaşma düzeyini belirlemeyi, programın etkililiği hakkında yargıda bulunmayı (Oliva ve Gordon, 2013), programın güçlü ve zayıf yönlerini belirlemeyi (Ornstein ve Hunkins, 2017) ve eğitim, insan hizmetleri ve toplumun hemen her alanındaki program ve uygulamaları iyileştirmek için veri sağlamayı amaçlayan araştırma temelli bir süreçtir (Fitzpatrick, Sanders ve Worthen, 2004). Program değerlendirme, değerlendiricilere programın bütünlüğü ve açıklığı gibi bağlamdan bağımsız olan iç değeri ve öğrenenlere uygunluk gibi bağlam tarafından çerçeveselenen dış değeri konusunda yargıda bulunmalarını sağlar (Fitzpatrick vd., 2004; Lincoln ve Guba, 1980; Melrose, 1998; Stufflebeam, 2002).

Ayrı bir profesyonel alan olarak meta-değerlendirme ise, program değerlendirme modellerinin ve çalışmalarının artmasıyla birlikte kalite kontrol ihtiyacını karşılamak üzere program değerlendirmenin değerlendirilmesidir (Sağlam ve Yüksel, 2007). Güçlü değerlendirmeler, bu değerlendirmelere yönelik çabaların değerlendirilmesiyle tamamlanır; dolayısıyla meta-değerlendirme

¹ Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Türkiye; Londra Üniversitesi Akademisi, Müfredat, Pedagoji ve Değerlendirme Bölümü, Birleşik Krallık, sevincgelmez@gmail.com

² Trabzon Üniversitesi, Fatih Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Türkiye, ybaykin@gmail.com

hem devam eden değerlendirmelerin iyileştirilmesi hem de tamamlanan değerlendirmelerin iç ve dış değerinin belirlenmesi için kullanılır (Stufflebeam, 2011). Değerlendirmeler, işlevsel, teknik açıdan yeterli ve maliyet etkin meta-değerlendirmelerdeki ölçütlere göre tanımlanır ve değerlendirilir (Stufflebeam, 2011). Meta-değerlendirmeler, kullanılan ölçüt veya yöntemler açısından farklılaşabilir. Açıklamak gerekirse, Eğitsel Değerlendirme Standartları Ortak Komitesi (Joint Committee on Standards for Educational Evaluation, JCSEE) tarafından hazırlanan Program Değerlendirme Standartları gibi standartlar ölçütlerde çeşitlilik sağlarken, yöntemsel farklılıklar değerlendirmenin güçlü ve zayıf yönlerini ortaya koyarak örneklendirilebilir (Cooksy ve Caracelli, 2009).

Kavramsal Çerçeve

Meta-değerlendirme: Tanımlar ve Amaçlar

'Meta-değerlendirme' kavramı ilk olarak 1969 yılında Michael Scriven tarafından eğitim ürünlerinin değerlendirilmesinde kullanılmış; daha sonra eğitim programları alanında değerlendirmenin değerlendirilmesi için uygulanan bir yönteme dönüşmüştür (Stufflebeam, 2000a). Meta-değerlendirmenin teorik ve pratik işlevleri arasında bir ayrım yapan Scriven (1969, s. 36), meta-değerlendirmeyi teorik açıdan "...değerlendirmenin rolünün metodolojik değerlendirmesi", pratik açıdan ise "... belirli değerlendirici performansların değerlendirilmesiyle ilgilidir" şeklinde tanımlamaktadır. Stufflebeam'e (2000a, s. 95) göre meta-değerlendirme "... değerlendirmeye rehberlik etmek ve değerlendirmenin güçlü ve zayıf yönlerini kamuya açıklamak amacıyla bir değerlendirmenin faydası, uygulanabilirliği, uygunluğu ve doğruluğu hakkında tanımlayıcı bilgi ve yargısal bilgi tanımlama, elde etme ve uygulama sürecidir". Stufflebeam (2001) ayrıca meta-değerlendirmenin yukarıda belirtilen tanımında yer alan fayda, uygulanabilirlik, uygunluk ve doğruluk boyutlarına "sistemik doğası, yetkinlik, dürüstlük/dürüstlük, saygınlık ve sosyal sorumluluk" boyutlarını da eklemiş ve tanımı daha kapsamlı hale getirmiştir (s. 205).

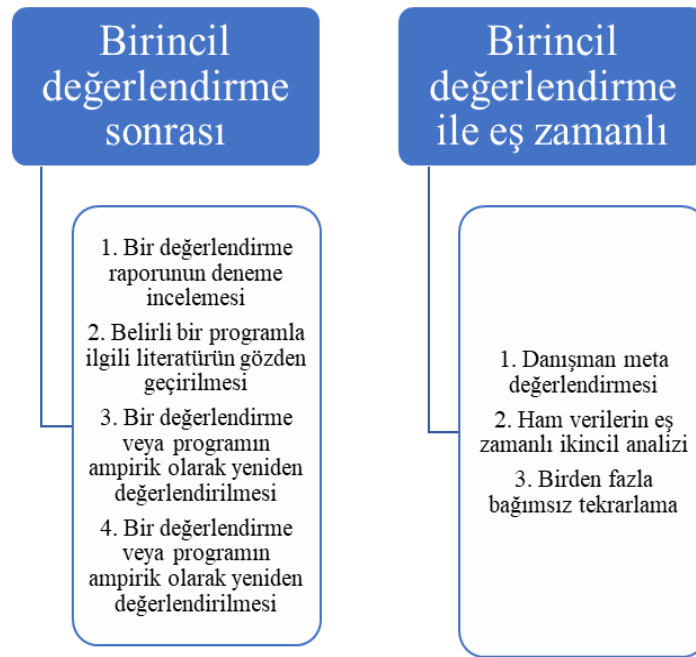
Meta-değerlendirme, farklı işlevlere sahip biçimlendirici ve özetleyici türleri içerir (Stufflebeam, 2000a, 2001, 2011). Biçimlendirici meta-değerlendirme değerlendirmenin kalitesini artırmakla ilgilenir ve değerlendiricilere değerlendirmenin amacı, veri toplama ve analiz prosedürleri gibi konularda sağlıklı kararlar almaları için geri bildirim sağlarken, özetleyici meta-değerlendirme değerlendirmenin liyakatine ve değerlendirmelerin standartların kalitesini karşılayıp karşılamadığına dair kanıt sağlar (Stufflebeam, 1978). Başka bir deyişle, biçimlendirici meta-değerlendirme sağlıklı değerlendirmeler planlamak ve yürütmek için gereklidir ve özetleyici meta-değerlendirme tamamlanan değerlendirmelerin kalitesini değerlendirir (Stufflebeam, 2001). Biçimlendirici meta-değerlendirme paydaş katılımı, meta-değerlendirme örneği, meta-değerlendirme yönetim planı ve etik konular gibi kriterlere göre gerçekleştirilebilir. Özetleyici meta değerlendirme ise Ortak Komite'nin Program Değerlendirme Standartları (JCPES) temel alınarak yapılabilir (Stufflebeam, 2000a).

Meta-değerlendirme, değerlendiricilerin değerlendirmelerinin kalitesinden emin olmalarını sağlamak ve değerlendirmelerin iyileştirilmesi için geri bildirim sağlamak açısından önemlidir (Stufflebeam, 2000a). JCPES, açık ölçütler sunması bakımından meta-değerlendirmelere katkı sağlamakta, bu sayede bazıları uluslararası bağlamda yürütülen meta-değerlendirme çalışmalarında tercih edilmektedir (örn. Akıncı ve Köse, 2020, 2022; Cooksy ve Caracelli, 2009; Tingle, DeSimone ve Covington, 2003; Widmer, 2000; Yağan, 2019; Yasar, Gultekin, Kose, Girmen ve Anagun, 2005). Widmer (2000), JCSEE tarafından belirlenen standartlara göre çevre, endüstri ve sosyal politikalar gibi alanlarda İsviçre'de yürütülen 15 çalışmayı incelemiş ve bu değerlendirme çalışmalarının kullanışlılık (fayda) (değerlendiricinin güvenilirliği, bilgi kapsamı ve seçimi, rapor dağıtımı, rapor güncelliği), uygulanabilirlik (pratik süreçler) ve uygunluk (resmi yükümlülük, toplumun bilme hakkı, insan deneklerin hakları) standartlarını (ve göstergelerini) güçlü bir şekilde karşıladığı; ancak geçerli ölçüm, güvenilir ölçüm, açıklanan amaçlar ve süreçler ile gerekçelendirilmiş sonuçlar göstergelerine ilişkin doğruluk standardında zayıf kaldığı sonucuna varmıştır. Scott-Little, Hamann ve Jurs (2002) JCSEE tarafından belirlenen program değerlendirme standartlarına dayalı olarak okul sonrası programlar üzerine bir meta-değerlendirme yapmış ve okul sonrası değerlendirme raporlarının program değerlendirme standartlarına orta düzeyde uyum sağladığını, ancak araştırma tasarımları açısından sınırlı olduklarını tespit etmiştir.

Tingle ve diğerleri (2003) meta-değerlendirmelerinde, okul temelli sigara kullanımını önleme programlarına ilişkin 11 değerlendirme çalışmasını, JCSEE tarafından oluşturulan dört yol gösterici ilkedden (uygulanabilirlik, uygunluk, doğruluk, kullanılabilirlik [yararlılık]) biri olan doğruluk standardı üzerinden üç puanlı derecelendirme sistemi ile değerlendirmişlerdir. Sonuçlar, değerlendirmelerin araştırma tasarımı ve istatistiksel analizlerle ilgili ölçütleri en üst düzeyde karşıladığını, ancak geçerlilik ve güvenilirlikle ilgili ölçütleri karşılamadığını göstermiştir.

Meta-değerlendirme modelleri

Cook ve Gruder (1978) meta-değerlendirmede üç araştırma geleneği ortaya koymaktadır: (1) tamamlanmış farklı değerlendirmelerin yeniden analiz edilmesi ve değerlendirilmesi, (2) farklı değerlendirmelerin teknik yeterlilik açısından derecelendirilmesi ve (3) beklenmedik sorunlara en hızlı çözümlerin önerilmesi gibi konularda bilgi sağlanması. Şekil 1, bu geleneklere dayalı olarak geliştirilen meta-değerlendirme modellerini göstermektedir:

Şekil 1. Meta değerlendirme modelleri (Cook ve Gruder, 1978, s. 17'den uyarlanmıştır)

Şekil 1'de gösterilen birincil değerlendirme sonrası modeller Cook ve Gruder (1978, s. 18) tarafından aşağıdaki gibi açıklanmıştır:

1. Bir değerlendirme raporunun deneme incelemesi, tek bir değerlendirme veri setine ilişkin yorumlara işaret eder.
2. Belirli bir programla ilgili literatürün gözden geçirilmesi, belirli bir programla ilgili birden fazla veri setine ilişkin yorumlara işaret eder.
3. Bir değerlendirme veya programın ampirik olarak yeniden değerlendirilmesi, birincil değerlendirme sonuçlarının geçerliliğini belirlemek için bir programla ilgili tek bir veri setinin manipüle edilmesini ifade eder.
4. Bir değerlendirme veya programın ampirik olarak yeniden değerlendirilmesi, birincil değerlendirme sonuçlarının geçerliliğini belirlemek için bir programla ilgili birden fazla veri setinin manipülasyonuna odaklanır.

Şekil 1'de gösterilen birincil değerlendirme ile eşzamanlı değerlendirme modelleri Cook ve Gruder (1978, s. 18) tarafından aşağıdaki gibi tanımlanmıştır:

1. Danışman meta değerlendirmesi, devam eden bir değerlendirmeyi iyileştirmek için geri bildirim sağlamayı amaçlar ve aynı programla ilgili birden fazla değerlendirmenin izlenmesine olanak tanır.
2. Ham verilerin eş zamanlı ikincil analizi, devam eden bir değerlendirmenin birincil değerlendiriciler dışındaki kişiler tarafından analiz edilmesi anlamına gelir.
3. Birden fazla bağımsız tekrarlama, birden fazla değerlendiricinin bir değerlendirmeyi bağımsız olarak tasarlamasını ve uygulamasını sağlar.

Bu meta-değerlendirme çalışması, aynı program modeline ilişkin çoklu veri setlerinin ampirik olarak yeniden değerlendirilmesini benimsemiş, araştırmacılar hizmet öncesi öğretmen eğitimi programlarının değerlendirilmesine ilişkin araştırmaları elde etmiş ve bu çoklu veri setlerini JCPES'e dayalı olarak yeniden değerlendirmiştir.

Program değerlendirme standartları

Gerek eğitimde gerekse değerlendirme gerektiren diğer alanlarda sunulan hizmetlerin etkililiğini değerlendirmek için bazı profesyonel ölçütlere ihtiyaç duyulmaktadır. İhtiyaçları karşılamak için kurumlar ve dernekler değerlendirme standartları geliştirmek için girişimlerde bulunurlar (Stufflebeam, 2004). Meta-değerlendirmede temel konular standartlarla ilgilidir. Değerlendirmelerin kalitesini belirlemek, belirli standartlarla yargıda bulunmakla mümkündür (Stufflebeam, 1978). Alanyazında çeşitli standartlar mevcuttur. Örnek vermek gerekirse, AEA (American Evaluation Association) Rehber İlkeleri eğitim de dahil olmak üzere geniş bir yelpazede değerlendirmeler için ölçütler sunmaktadır (Stufflebeam, 2001). Öte yandan, JCSEE'nin program değerlendirme standartları eğitim ortamlarında daha yaygın olarak kullanılmaktadır. Ortak Komite'nin Program Değerlendirme Standartları 1975 yılında başlatılan bir projenin sonucudur. Ortak Komite 1989 yılında süreci kapsamlı bir şekilde gözden geçirmiş, standartlar birleştirilmiş ve yenileri eklenmiştir. Burada önemli olan, bu revizyonla birlikte okullar, üniversiteler, hukuk, iş dünyası, hükümet gibi ortamlarda kullanılabilecek yeni örneklerin eklenmiş olmasıdır (Sanders, 1994). ABD ve Kanada'da eğitsel değerlendirmelerde kullanılmak üzere geliştirilen standartlar farklı ülkelerin de dikkatini çekmeyi başarmıştır (Stufflebeam, 2004). Değerlendirmenin kullanılabilirlik, uygulanabilirlik, uygunluk, doğruluk ve hesap verebilirlik niteliklerine göre düzenlenmiş 30 standardı içeren JCPES (Yarbrough vd., 2011), program ve okul personelinin değerlendirilmesine odaklanmaktadır (Stufflebeam, 2001). Beş standardın konumu aşağıdaki gibi özetlenebilir (Yarbrough vd., 2011):

1. Kullanılabilirlik standartları hem değerlendirme ürünlerinin hem de süreçlerinin paydaşların ihtiyaçlarını karşılayıp karşılamadığını ele alır.
2. Uygulanabilirlik standartları değerlendirmenin verimliliğini ve etkinliğini artırmaya odaklanır.
3. Uygunluk standartları değerlendirmenin uygunluğunu, adilliğini ve yasallığını teşvik eder.
4. Doğruluk standartları değerlendirmenin doğru ve güvenilir olup olmadığıyla ilgilidir.
5. Hesap verebilirlik standartları ise değerlendirmenin dokümantasyonunu ve meta değerlendirmesini önerir.

Yüksel ve Sağlam'ın (2011) çalışması ülkemiz için değerlendirme standartları arayışına özgün bir örnektir. Araştırmacılar çalışmalarında 94 devlet üniversitesinden 158 öğretim üyesinden veri toplamışlar ve değerlendirmeleri sonucunda kullanılabilirlik, uygulanabilirlik, uygunluk ve doğruluk olmak üzere dört standart altında 23 değerlendirme standardı ve 110 gösterge tanımlamışlardır.

Değerlendirmeye daha geniş bir perspektiften bakıldığında, JCPES öğretmenler, değerlendiriciler, istatistikçiler, denetmenler, yöneticiler ve politika yapıcılar gibi ortak grupların çabalarıyla değerlendirme kuram ve uygulamalarını güçlendirmek, ortak bir dil ve kılavuz sunmak amacıyla oluşturulmuştur (Stufflebeam, 2004). Bu nedenle, bu çalışmada, hizmet öncesi öğretmen eğitimi program değerlendirme araştırmalarının meta-değerlendirmesi Ortak Komite Standartları'na dayandırılmıştır.

Türkiye’de eğitim bağlamında program değerlendirme üzerine çok sayıda derleme çalışması yapılmış olsa da (örn. Kablan, 2011), bunların çoğu meta-değerlendirme olarak tasarlanmamıştır. Meta-değerlendirmelere bakıldığında, bunların JCPES’i temel aldıkları görülmektedir. Yüksel ve Akın (2013), 2009 Öğrenci Başarı Belirleme Sınavı raporlarının JCPES ile uyumunu belirlemek için 27 standart maddesine dayalı olarak geliştirilen bir kontrol listesi aracılığıyla bir meta-değerlendirme çalışması yürütmüş ve verileri doküman analizi yoluyla analiz etmiştir. Sonuçlar, 11 standardın tamamen karşılandığını, 6 standardın kısmen karşılandığını ve 10 standardın karşılanmadığını, raporun bir plan dahilinde yürütülmesinde kısmen pratik olduğunu, yasal ve etik konularda kısmen kullanışlı olduğunu, verimlilik açısından kısmen uygulanabilir olduğunu ve yorumlama, gerekçeli sonuçlar ve öneriler açısından yeterli olmadığını göstermiştir. Yağan (2019), 2015-2018 yılları arasında tamamlanan program değerlendirme konulu doktora tezlerini Stufflebeam (2012) tarafından geliştirilen meta-değerlendirme kontrol listesinin 4 boyutu, 26 standardı ve 206 alt standardına göre değerlendirmiştir. Sonuçlar, değerlendiricinin güvenilirliği, proje yönetimi, katılımcı hakları ve saygı ile geçerli bilgi gibi standartların karşılandığını; ancak paydaşlara dikkat, bağlamsal uygulanabilirlik, gerekçelendirilmiş sonuçlar ve kararlar, değerlendirme tasarımı ve analizi ile raporlama gibi standartların yeterince karşılanmadığını göstermiştir.

Türkiye bağlamında hizmet öncesi öğretmen eğitimi programlarının değerlendirilmesine ilişkin meta-değerlendirmeler de mevcuttur. Yasar ve diğerleri (2005) 1997-2004 yılları arasında ilköğretime öğretmen yetiştirme programları üzerine yapılan 8 program değerlendirme çalışmasını üç puanlı derecelendirme sistemi ile uygulanabilirlik, kullanışlılık, doğruluk ve uygunluk standartlarına göre değerlendirmiş ve değerlendirmelerin uygulanabilirlik açısından yeterli, kullanışlılık, doğruluk ve uygunluk açısından ise kısmen yeterli olduğu sonucuna varmıştır. Akıncı ve Köse (2020), en az bir program değerlendirme yaklaşımı ya da modelinin kullanıldığı 9 hizmet öncesi öğretmen yetiştirme programı değerlendirme çalışmasını, hesap verebilirlik standardı dışında JCPES’e dayalı olarak geliştirilen bir kontrol listesi aracılığıyla incelemiş ve doğruluk, uygulanabilirlik, kullanışlılık ve uygunluk standartları altındaki tüm göstergelerin orta düzeyde karşılandığını; ancak bazı standartların kanıtının bulunmadığı, bazı standartların ise hiç karşılanmadığı sonucuna ulaşmıştır. Mevcut çalışma yukarıda bahsedilen çalışmalardan üç noktada farklılaşmaktadır. İlk olarak, mevcut çalışma bu çalışmalarda yer almayan hesap verebilirlik standartlarını ele almıştır, çünkü araştırma raporlarının dokümantasyon, iç ve dış değerlendirme bilgilerine dayalı olarak analiz edilmesi uygulanabilir görünmektedir. Araştırma raporları okunarak, dokümantasyonun yeterince ayrıntılı olup olmadığı, iç ve dış değerlendirmenin rapor edilip edilmediği anlaşılabilir. İkinci olarak, bu çalışma sadece JCPES’e dayalı hizmet öncesi öğretmen eğitimi (HÖE) program değerlendirmelerini değerlendirmeyi değil, aynı zamanda çeşitli amaçlar için kullanılacak ve tüm maddeler/göstergelerle birlikte açık bir şekilde sunulabilecek bir araç (bir meta-değerlendirme rubriği) geliştirmeyi amaçlamıştır. Böylece, araştırmacılar program değerlendirme çalışmalarını değerlendirmek için bu aracı kullanabilir ve değerlendiriciler de kendi program değerlendirme çalışmalarının program değerlendirme standartlarını karşılayıp karşılamadığını kontrol etmek için bu araçtan faydalanabilir. Tüm maddeleri/göstergeleri görebilir ve hem program değerlendirmeyi yürütürken hem de değerlendirirken hangi noktalara odaklanacaklarını bulabilirler. Ancak daha önceki meta-değerlendirmelerde çalışmalarda bahsedilen araçlara yer verilmemiştir. Son olarak, bu çalışmayı özgün değerlendirme çalışmalarından biri haline getiren, mevcut çalışmanın 2010-2020 yılları arasında yapılan 24 değerlendirme çalışmasını ele alması ve mevcut meta-değerlendirmelerden daha kapsamlı olmasıdır.

Mevcut çalışma

Çalışmanın amacı iki yönlüdür; birincisi, değerlendirme raporlarını program değerlendirme standartlarına göre değerlendirmek için bir rubrik geliştirmek ve ikincisi, hizmet öncesi öğretmen eğitimi program değerlendirmelerinin JCPES ile ne ölçüde uyumlu olduğunu belirlemektir. Bu meta-değerlendirme çalışması, 2010-2020 yılları arasında yapılan 24 hizmet öncesi öğretmen eğitimi programı değerlendirmesini JCSEE tarafından belirlenen uygunluk, doğruluk, uygulanabilirlik, kullanışlılık ve hesap verebilirlik standartlarına uygunluk açısından değerlendirmiştir. En önemlisi, çalışma, hizmet

öncesi öğretmen eğitimi programlarının değerlendirmelerindeki güçlü ve zayıf noktaları belirlemeyi, değerlendirme çalışmalarında iyileştirilmesi gereken noktaların altını çizerek mevcut değerlendirme araştırmalarına ilişkin içgörülerini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Gözütok'un (2006) belirttiği gibi, program geliştirmede süreklilik, değerlendirme ve etkili programların geliştirilmesi için bir başlangıç noktasıdır. Buna paralel olarak, Stufflebeam'in (2000a) önerdiği gibi sonuçların değerlendirmeleri geliştirmek için geri bildirim sağlaması beklenir. Stufflebeam (2000b) ayrıca meta-değerlendirmelerin politika yapımcılardan uygulayıcılara ve öğrencilere kadar bir dizi paydaşa hizmet ettiğini ileri sürmektedir. Bu açıdan bakıldığında, bu meta-değerlendirme çalışmasının araştırmacıların daha etkili program değerlendirmeleri yapmalarına katkıda bulunması, öğretmen eğitimcilerinin uyguladıkları programın verimliliği hakkında daha fazla bilgi sahibi olmalarına yardımcı olması ve politika yapımcıların HÖE programları hakkında bilinçli kararlar almalarına destek olması beklenmektedir. Son olarak, bu sonuçların, değerlendirmelerde hangi hususların göz ardı edilebileceğinin belirlenmesi açısından uluslararası bağlamda program değerlendirme çalışmalarına katkı sağlaması beklenmektedir. Buna göre, araştırma sorusu aşağıdaki gibidir:

1. Türkiye'de son on yılda (2010-2020) yapılan hizmet öncesi öğretmen eğitimi (HÖE) program değerlendirme araştırmaları kullanışlılık, uygulanabilirlik, doğruluk, uygunluk ve hesap verebilirlik standartlarını karşılamakta mıdır?

Yöntem

Meta-değerlendirme süreci hem sosyal (grup) süreci hem de teknik görevleri gerektirir. Sosyal süreç, meta-değerlendirmenin amacı ve sorularının karşılıklı olarak anlaşılması ve meta-değerlendirme sonuçlarının karşılıklı olarak yorumlanması gibi konularda meta-değerlendirmeci ve paydaşlar arasındaki etkileşim olarak örneklendirilebilirken, teknik görevler veri toplama, veri toplama araçlarının geliştirilmesi gibi çeşitli görevleri içerir (Stufflebeam, 2001). Mevcut meta-değerlendirme çalışması, grup etkileşimleri ve süreçlerinden çok teknik görevlere odaklanma eğilimindedir; dolayısıyla JCPES'e dayalı olarak yayınlanmış program değerlendirme araştırmalarını değerlendirmek için bir araç geliştirme ihtiyacını ortaya koymaktadır. Stufflebeam (2012) tarafından geliştirilen Program Değerlendirmeleri Meta Değerlendirme Kontrol Listesi'ni tercüme etmek yerine, program değerlendirme araştırmalarının yazılı raporları değerlendirileceğinden ve Stufflebeam'in (2012) kontrol listesindeki "paydaşların değerlendirme planını anlamasına yardımcı olmak" (1) ve "personeli eğitmek" (4) gibi bazı maddeler uygulanamayacağından yeni bir araç geliştirilmiştir.

Meta-değerlendirme, nitel veri analizinin yapıldığı sonuçlandırılmış değerlendirmeleri değerlendirmenin bir yoludur. Değerlendirmelerin çoğunlukla Ortak Komite tarafından tanımlanan ölçütlere dayalı olarak analize tabi tutulduğu meta-değerlendirmede yeni bir değerlendirme gerçekleştirilir (Hedler ve Gibram, 2009). Mevcut meta-değerlendirme, araştırmacılar tarafından geliştirilen meta-değerlendirme rubriğine dayalı olarak HÖE (hizmet öncesi öğretmen eğitimi) program değerlendirmesinin betimsel nitel analizini kapsayan bir yaklaşım benimsemiştir. Bu bağlamda çalışma iki aşamada gerçekleştirilmiştir: Meta-değerlendirme rubriği geliştirme ve doküman incelemesi. Bu aşamalar aşağıda daha ayrıntılı olarak açıklanmıştır:

Meta-değerlendirme rubriğinin geliştirilmesi

Çalışmanın ilk bölümü için bir meta-değerlendirme rubriği geliştirilmiştir. Dereceli puanlama anahtarını (rubrik) geliştirmek için Wolf ve Stevens (2007) tarafından önerilen adımlar izlenmiştir:

1. Performans Ölçütlerinin Belirlenmesi: "Dereceli puanlama anahtarı geliştirmenin ilk adımı performansı tanımlayan ölçütleri belirlemektir" (Wolf ve Stevens, 2007, s.5). Araştırmada Joint Committee on Standards for Educational Evaluation (3. baskı) tarafından yayınlanan Program Değerlendirme Standartları kitabı (Yarbrough vd., 2011) temel alındığından, rubrik maddelerini belirlemek için standartlar dikkatle incelenmiştir. Bu çalışmada maddeler Komite tarafından önerilen beş kategori altında toplanmıştır: kullanılabilirlik, doğruluk, uygulanabilirlik, uygunluk ve hesap verebilirlik.
2. Performans Seviyelerinin Belirlenmesi: "Süreçteki ikinci adım, değerlendirme için kaç performans düzeyinin uygun olduğuna karar vermektir." (Wolf ve Stevens, 2007, s.5). Dereceli puanlama anahtarlarında genellikle üç- altı puanlama düzeyi bulunur. Bu sayının seçimine değerlendirmenin amacı göz önünde bulundurularak karar verilir. Birincil amaç özetleyici bir karar vermekse, örneğin bir kişinin dersini geçip geçmediği ve örneğin bir sınava girip girmediği gibi, daha az sayıda seviye daha uygun olacaktır. Bu çalışma kapsamında karar vermek için üç seviye kullanılmıştır: "Evet", "Hayır" ve "Kısmen". (Lütfen Tablo 1'e bakınız)
3. Performans Açıklamaları Oluşturma: "Süreçteki üçüncü adım, matristeki her hücre için bir açıklama yazmaktır." (Wolf ve Stevens, 2007, s.7). Bu, puanlamayı yönlendirmek için yeterli bilgi sağlayan ancak okuyucuları/performans sahiplerini bunaltmayan kısa bir paragrafa işaret etmektedir (Wolf ve Stevens, 2007). Okuyuculara / uygulayıcılara ayrıntı vermek için "Notlar / Kanıtlar (Lütfen yanıtınızı detaylandırın)" sütunu kullanılmıştır.

Performans ölçütlerinin ve performans düzeyi tanımlayıcılarının varlığı dereceli puanlama anahtarlarını diğer veri toplama araçlarından ayırır. Tablo 1 meta-değerlendirme rubriğini göstermektedir.

Tablo 1. Meta-değerlendirme rubriği

Çalışmayla ilgili bilgi / Çalışmanın türü (makale, tez, vb.)					
Ölçütler		Performans Düzeyleri			Performans Tanımlayıcıları
Standartlar (Ölçütler)	Maddeler/Sorular	Evet	Hayır	Kısmen	Notlar / Kanıtlar (Lütfen yanıtınızı detaylandırın)

Moskal ve Leydens (2000) dereceli puanlama anahtarının geçerliliğini desteklemek için içerik, yapı ve ölçüt geçerliliğinin incelenmesini önermiştir. Rubrik, Program Değerlendirme Standartlarına uygun olarak hazırlanarak içerikle ilgili kanıtlar sağlanmıştır. Moskal ve Leydens (2000) tarafından tartışıldığı gibi, yapı ile ilgili kanıtlar için puanlama ölçütleri, amaçlanan yapının tüm önemli yönlerini değerlendirebilmek için "Evet", "Hayır" ve "Kısmen" olarak belirlenmiştir. Buna ek olarak, ölçüt geçerliliğine hizmet etmenin bir yolu olarak, değerlendirme aracının kullanımıyla değerlendirilebilecek ilgili performansın temel bileşenleri de dahil edilmiştir (örneğin, uygulanabilirlik standardı altında, madde 4: Değerlendirme sürecinde bağımsız (dış) uzman görüşü alınmış mı?)

Taslak rubrik, aracın ve sürecin geçerliliği ve güvenilirliği bağlamında uzman görüşüne sunulmuştur. Üç farklı devlet üniversitesinin Eğitim Programları ve Öğretim bölümlerinde görev yapan üç profesöre formlar gönderilmiş ve taslak rubriği incelemeleri istenmiştir. İçerik standartlara uygun bulunmuş, ancak bazı küçük değişiklikler yapılmıştır (örneğin, bazı maddelerin yeniden yazılması, üç maddenin silinmesi). Örneğin, uzman 1, bireysel ve kültürel değerlerle ilgili oldukları ve değerlerin değerlendirme amacına yansıtılıp yansıtılmadığı ya da amaçların kendileri olup olmadığı konusunda net olmadıkları için kullanılabilirlik standartlarındaki üç göstergenin silinmesini önermiştir. Bir

başka örnek de uzman 3'ün paydaşların ihtiyaçlarıyla ilgili oldukları için kullanılabilirlik standartlarındaki iki taslak göstergenin birleştirilmesini önermesidir. Bu nedenle, rubriğin son halinde "Değerlendirme paydaşların ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik düzenlenmiş mi?" şeklinde yeniden yazılmıştır. Son olarak, rubrik program değerlendirme araştırması ile pilot olarak uygulanmış ve form revize edilerek nihai versiyona hazırlanmıştır.

Nihai form, tek bir seçeneği (Evet/Hayır/Kısmen) değerlendiren 53 maddeden oluşmaktadır. Evet ifadesi standardın tamamen karşılandığı anlamına gelirken, hayır ifadesi standardın hiç karşılanmadığı anlamına gelmektedir. Kısmen ifadesi ise standardın karşılandığına dair bazı kanıtlar olduğunu ancak bunların yeterli olmadığını ifade etmektedir. Bunlar sonuçlar bölümünde örneklendirilmiştir.

Doküman incelemesi

Çalışmanın ikinci aşaması için doküman incelemesi yapılmıştır. Doküman incelemesi, dokümanların seçilmesi (yüzeysel inceleme), okunması (kapsamlı inceleme) ve yorumlanması süreçlerini içermektedir (Bowen, 2009). Yıldırım ve Şimşek'e (2016) göre "Nitel araştırmalarda doküman analizi tek başına bir veri toplama yöntemi olabileceği gibi diğer veri toplama yöntemleri ile birlikte de kullanılabilir" (s.187). Bowen (2009) doküman incelemesinin güçlü yönlerini etkili olması, veriye kolay ulaşılması, ekonomik olması, araştırma sürecinden ve araştırmacının varlığından etkilenmemesi, yazar bilgileri ve diğer detayları içeren kapsamlı ayrıntılar içeren dokümanların incelenmesine dayalı bir veri toplama yöntemi olması olarak ele almıştır. Güçlü yönlerinin yanı sıra doküman incelemesinin erişim engelleri, dokümanların seçiminde önyargı ve dokümanların araştırma amacıyla üretilmemiş olması gibi zayıf yönleri de vardır (Bowen, 2009). Doküman incelemesindeki zayıflıklardan kaçınmak için araştırmacılar bazı önlemler almışlardır. Bilimsel araştırmalar çeşitli arama ve indeksleme tabanlarında elde edilmiş ve belge seçiminde dikkate alınan ölçütler açıkça sunulmuştur.

Veri analizi

Çalışma kapsamında elde edilen dokümanlar betimsel analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. Betimsel analiz dört aşamada gerçekleştirilmiştir: Dokümanların ölçütlere (veri tabanı, zaman aralığı, konu vb.) göre düzenlenmesi, her bir dokümanın (tezler ve makaleler) çerçeve etrafında ayrı ayrı kategorize edilmesi, bulguların gerekli yerlerde alıntılarla betimlenmesi ve yorumlanması. "Nihayetinde, belirli bir durumda belirli bir standardın yeterince ele alınıp alınmadığı bir yargı meselesidir. Bir standardın karşılanmasına ilişkin kesin karar kuralları belirlenemez. Bu tür kurallar keyfi olur ve evrensel olarak uygulanamaz; muhtemelen yanıltıcı ve yanlış yönlendirici olurlar. Bununla birlikte, standartlara atıfta bulunan değerlendiriciler bunları nasıl kullandıklarını açıkça belirtmelidir." (Sanders, 1994, s.9). Belirtilen gerekçeler ışığında, sonuçlar bölümünde tablolar altında araştırmacıların yargılarını destekleyecek kanıtlar sunulmuştur. Etik prosedürler göz önünde bulundurularak, analiz için kullanılan tez ve makaleler için kısaltmalar kullanılmıştır (örneğin, tez için T1, T2, T3...; makaleler için M1, M2, M3)

Veri toplama süreçleri

Bu çalışmada "program değerlendirme curriculum evaluation" anahtar kelimeleri ile "Google Akademik, ULAKBİM, YÖK Ulusal Tez Merkezi, Scopus, EBSCOhost, ERIC, JStor, Web of Science, Proquest, Thomson Reuters, Wiley ve Science Direct" gibi arama ve dizinleme tabanlarında 2010-2020 yılları arasında yapılan tarama ile Türkiye bağlamında 27 çalışmaya ulaşılmıştır. Ancak üç tez ulusal ve uluslararası dergilerde makale olarak yayımlanmıştır. Bu nedenle, bu tezler çıkarılmış ve makale formları çalışmaya dahil edilmiştir. Toplamda dört tez ve 20 makale analiz edilmiştir.

Geçerlilik ve güvenilirlik

Geçerlilik ve güvenilirlik, nitel bir araştırmanın kalitesini sağlamak için kilit unsurlardır ve çoğunlukla birlikte güven duyulabilirlik olarak adlandırılabilir. Güven duyulabilirlik inandırıcılık, aktarılabilirlik, teyit edilebilirlik ve güvenilirlik olmak üzere dört bileşenle oluşturulur. Çalışmada araştırmacıların rolü tanımlanmış, veri toplama, veri analizi ve bunların yorumlanması süreçleri yorumlara yer verilmeden tutarlı ve detaylı bir şekilde açıklanmış, inandırıcılığı ve aktarılabilirliği artırmak amacıyla tüm süreç iki araştırmacı tarafından takip edilmiştir. Ayrıca Eğitim Programları ve Öğretim Bölümü'nden bir uzmandan, araştırmacılar tarafından rastgele belirlenen dört araştırmayı belirlenen tematik çerçeveye ve Miles ve Huberman (1994) Güvenirlik = Görüş Birliği / (Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı) x 100 formülüne göre analiz etmesi istenmiş, buna göre %89 görüş birliği hesaplanmıştır.

Araştırmacıların program değerlendirmedeki rolleri ve deneyimleri

Araştırmacıların program değerlendirme alanındaki uzmanlık ve deneyimleri, bir değerlendirme çalışmasında kullanışlılık /yararlılık standartlarının karşılanması için kilit faktörlerden biridir. Mevcut meta-değerlendirme için her iki yazar da program geliştirme ve değerlendirme alanında ulusal ve uluslararası deneyime sahip uzmanlardır. Her iki yazar da araştırma üniversitelerinin eğitim fakültelerinden mezun olmuş ve eğitim programları ve öğretim alanında doktora derecesine sahiptir. Bu nedenle, her ikisi de HÖE programlarındaki dersler ve program değerlendirme konusunda bilgi ve deneyim sahibidir. Ayrıca hem lisans hem de lisansüstü düzeyde program değerlendirme dersleri vermişlerdir. Her ikisi de eğitim fakültelerinde ve eğitim programları ve öğretim bölümlerinde öğretmen eğitimcisi olarak çalıştıklarından, HÖE programlarındaki dersler hakkında iyi bilgi sahibidirler. Ayrıca, birinci yazar HÖE programlarındaki derslerden birinde program değerlendirme araştırması yürütmüş, ikinci yazar ise öğretmenler ve program değerlendirme arasındaki ilişki üzerine betimsel bir araştırma gerçekleştirmiştir. Bu meta-değerlendirmedeki rolleriyle ilgili olarak, yazarlar hem JCSEE'nin el kitabını ayrıntılı olarak okumuş, ilgili maddeleri yazmış ve açıklıklarını kontrol etmiş hem de tutarlılık ve nesneliği sağlamak için JCPES'e dayalı makale ve tezlerin analizini yapmıştır.

Bulgular

Bu bölümde çalışmanın bulguları araştırma sorusu doğrultusunda kullanışlılık, uygulanabilirlik, doğruluk, uygunluk ve hesap verebilirlik şeklinde sunulmuştur.

Türkiye’de son 10 yılda (2010-2020) yürütülen HÖE program değerlendirme araştırmaları kullanışlılık standartlarını karşılamakta mıdır?

Kullanışlılık standartlarının karşılanma durumunun belirlenmesi için HÖE program değerlendirme araştırmaları analiz edilmiş ve bulgular Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Kullanışlılık standartlarına yönelik bulgular

Standart	Maddeler/Sorular	Evet	Hayır	Kısmen
Kullanışlılık	1. Değerlendirici(ler)in program değerlendirme uzmanlığına dair bilgi verilmiş mi?	6	14	4
	2. Değerlendirici(ler)in genel program değerlendirme deneyimleriyle ilgili bilgilere yer verilmiş mi?	2	22	0
	3. Değerlendirici(ler)in değerlendirilen programla ilgili deneyimleri konusunda bilgi verilmiş mi?	4	20	0
	4. Değerlendirmeden etkilenen paydaşlara (uzmanlar, katılımcılar, vb.) yönelik bilgi verilmiş mi?	5	1	18
	5. Değerlendirmeyi etkileyen paydaşlara (uzmanlar, katılımcılar, vb.) yönelik bilgi verilmiş mi?	9	0	15
	6. Katılımcılar değerlendirmenin amacı konusunda bilgilendirilmiş mi?	6	18	0
	7. Değerlendirmeden elde edilen veriler, değerlendirmenin amacıyla uyumlu mu?	23	1	0
	8. Değerlendirmede farklı kaynaklardan (öğretmen, veli, okul müdürü vb.) veri toplanmış mı?	13	10	1
	9. Değerlendirme paydaşların ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik düzenlenmiş mi?	3	19	2
	10. Değerlendirmenin amacı açıkça ve yalın bir dille belirtilmiş mi?	24	0	0
	11. Değerlendirme süreci açıkça ve yalın bir dille belirtilmiş mi?	7	13	4
	12. Değerlendirme bulguları açıkça ve yalın bir dille belirtilmiş mi?	24	0	0
	13. Değerlendirme sonuçları paydaşların anlayabileceği nitelikte (teknik olmayan) raporlanmış mı?	20	4	0
	14. Değerlendirme sürecinde değerlendirici(ler) ve paydaşlar arasındaki iletişimden bahsedilmiş mi?	3	20	1
	15. Değerlendirme sonuçlarının paydaşlar yönünden olası yararları / etkilerine dair bilgi verilmiş mi?	6	14	4
	16. Değerlendirme, içinde bulunulan koşullara / ortama göre gerekçelendirilmiş mi?	19	4	1
Toplam	f	174	160	50
	%	46%	42%	12%

Tablo 2’de belirtildiği gibi HÖE program değerlendirme araştırmalarının kullanışlılık standardını %46 oranında karşıladığı; aynı standardı %12 oranında ise kısmen karşıladığı ortaya konulmuştur. Bununla birlikte program değerlendirme araştırmalarının kullanışlılık standardını %42 oranında karşılamadığı görülmüştür. İki göstergenin (*Değerlendirmenin amacı açıkça ve yalın bir dille belirtilmiş mi?* ve *Değerlendirme bulguları açıkça ve yalın bir dille belirtilmiş mi?*) meta-değerlendirmeye dahil edilen tüm araştırmalarda tamamen karşılandığı, araştırmaların büyük çoğunluğunda ise (n=22) “*Değerlendirici(ler)in genel program değerlendirme deneyimleriyle ilgili bilgilere yer verilmiş mi?*” göstergesinin karşılanmadığı gözlenmiştir. Kısmen karşılanma durumu incelendiğinde, örneğin,

değerlendirmeyi etkileyen veya değerlendirmeden etkilenen paydaşlarla ilgili bilgi yalnızca araştırmancının katılımcılarıyla sınırlı kalmışsa (genellikle öğrenci-öğretmen gibi bir grup) kısmen şekilde ele alınmıştır. Paydaşlar programa veya değerlendirmeye doğrudan veya dolaylı olarak dahil olan herkes olarak belirtilmektedir. Paydaşlara araştırmada yer verilmediğinde kullanışlılık standardı açısından bir eksiklik ortaya çıkmaktadır (Yarbrough vd., 2011).

Kullanışlılık standardı bağlamında incelenen tezlerde değerlendiricilerin program değerlendirme deneyimlerinin ve uzmanlıklarının raporlanmama durumu dikkat çekmektedir. Özellikle kapak sayfası, yöntem ve özgeçmiş bölümleri analiz için incelendiğinde değerlendirilen programa yönelik deneyimlerin T1 ve T4'te raporlandığı görülmüştür. (Örnek analiz için Ek'e bakınız.) T4'e ait bir alıntı değerlendirilen programa yönelik araştırmacı deneyimlerine kanıt olarak gösterilebilir: "Bu bağlamda bu çalışmada da öncelikle ilgili alanyazın taranmış ve araştırmacının kendi deneyiminden de yola çıkarak öğretmenlik uygulaması dersine ilişkin olası sorunlar tespit edilmiştir." (s. 57).

Bir diğer kullanışlılık standardı paydaşlarla ilgilidir. Değerlendirmelerin yarısına yakını veri kaynağı olarak farklı paydaşları araştırmaya dahil etmiştir. Türkiye'de değerlendirme araştırmalarının çoğu öğretmen, öğrenci, veli gibi farklı paydaşların yansıtılmalarına dayandığından yansıtıcı bir yapıya sahiptir (Özdemir, 2009). M6'dan bir alıntı farklı paydaşları dahil etme durumunu göstermektedir: "Veriler [...] aracının uyarlanmış versiyonu aracılığıyla öğretmen adayları ve mezunlardan, öğretmen adaylarından odak grup görüşmeleri ile ve danışmanlarla görüşmeler yoluyla toplanmıştır." (s. 251). Bununla birlikte değerlendirme araştırmalarının çoğu değerlendirmeden etkilenebilecek veya değerlendirmeyi etkileyebilecek paydaşları yalnızca araştırmancının katılımcıları şeklinde raporlamış; doğrudan paydaşlar adı altında ele almamıştır. Paydaşlardan bazılarının ise veri toplama araçlarının geliştirilmesi veya veri analizi açısından değerlendirmeyi etkilediği görünmektedir. Değerlendirmeyi etkileyebilecek paydaşlara yer veren araştırmalardan M1'deki ifadeler şu şekildedir: "Hazırlanan madde havuzundaki maddelerin sınıf öğretmenliği lisans programını değerlendirip değerlendirilemeyeceği konusunda, eğitim programları ve öğretim alanında dört uzman akademisyen, sınıf öğretmenliği alanında üç uzman akademisyen ve maddelerin anlaşılabilirliği ile ilgili olarak iki Türk dili uzman akademisyenin görüşleri alınmıştır." (s. 832).

Kullanışlılık standardına yönelik bir başka örneği ise uzlaşmaya varılmış amaçlardan vermek mümkündür. Az sayıda değerlendirme araştırmasında katılımcıların değerlendirmenin amaçlarına yönelik bilgilendirildiği raporlanmıştır. M14'te yer alan bir alıntı amaçlara yönelik olarak şunu ifade etmektedir "Öğretim elemanları çalışma grubuna görüşmenin başlangıcında görüşmenin amacı belirtilmiş, uygulanmakta olan lisans programının çıktısı incelemeleri için verilmiştir." (s. 327)

Türkiye’de son 10 yılda (2010-2020) yürütülen HÖE program değerlendirme araştırmaları uygulanabilirlik standartlarını karşılamakta mıdır?

Uygulanabilirlik standartlarının karşılanma durumunun belirlenmesi için HÖE program değerlendirme araştırmaları analiz edilmiş ve bulgular Tablo 3’te sunulmuştur.

Tablo 3. Uygulanabilirlik standartlarına yönelik bulgular

Standart	Maddeler/Sorular	Evet	Hayır	Kısmen
Uygulanabilirlik	1. Değerlendirme sürecine yönelik bir planlama bilgisine yer verilmiş mi?	4	20	0
	2. Değerlendirmede sürecin nasıl yürütüldüğüne yönelik bilgi verilmiş mi?	6	10	8
	3. Katılımcıların değerlendirilen programla ilgili deneyim ve görüşlerine yer verilmiş mi?	23	0	1
	4. Değerlendirme sürecinde bağımsız (dış) uzman görüşü alınmış mı?	11	2	11
	5. Değerlendirme kullanılan kaynaklar (insan kaynakları, araç-gereçler, eğitim, seyahat vb.) konusunda bilgi verilmiş mi?	2	22	0
	6. Değerlendirmenin maliyeti konusunda bilgi verilmiş mi?	0	24	0
Toplam	f	46	78	20
	%	32%	54%	14%

Tablo 3 HÖE program değerlendirme araştırmalarının uygulanabilirlik standardını %32 oranında karşıladığını; ilgili standardı %14 oranında ise kısmen karşıladığını göstermektedir. Bununla birlikte program değerlendirme araştırmalarının uygulanabilirlik standardını %54 oranında karşılamadığı görülmüştür. “Katılımcıların değerlendirilen programla ilgili deneyim ve görüşlerine yer verilmiş mi?” göstergesi değerlendirme araştırmalarının çoğunluğunda (n=23) tam anlamıyla karşılanmaktayken, “Değerlendirmenin maliyeti konusunda bilgi verilmiş mi?” göstergesinin hiçbir değerlendirme araştırmasında karşılanmadığı görülmüştür. Kısmen seçeneğinin ne anlama geldiğine örnek vermek gerekirse, eğer bağımsız uzman görüşleri yalnızca veri toplama araçlarının geliştirilmesi kapsamında alınmışsa bu durum kısmen (yeterli değil) olarak değerlendirilmiştir. Çünkü uygulanabilirlik standardı bağlamında bağımsız uzman görüşlerinin tüm değerlendirme süreci boyunca alınması beklenmektedir (Yarbrough vd., 2011).

Proje yönetimi uygulanabilirlik standardının bir başka boyutudur. Ancak az sayıda değerlendirme araştırmasında değerlendirme sürecinin planlanması konusunda bilgi verildiği görülmüştür. M18’den bir alıntı planlama durumunu örneklendirmektedir: “Belirtilen değerlendirme planı doğrultusunda verilerin toplanması gerçekleştirilmiştir.” (s. 67). (Planlama sayfa 67’de bir tabloda sunulmuştur.) Bir diğer uygulanabilirlik standardı kaynak kullanımıyla ilişkilidir. Ancak kaynak kullanımının birçok değerlendirmede raporlanmadığı görülmüştür. Araştırmacılar kaynak kullanımına yönelik bir işaret bulabilmek adına titizlikle tüm değerlendirme araştırmalarını kontrol etmişlerdir. Kaynak kullanımına yer veren iki araştırmadan birine (M3) ait bir alıntıda bu durum şu şekilde açıklanmaktadır: “Nicel verilerin toplanması için üniversitelerden alınan izin doğrultusunda birinci araştırmacı tarafından örneklem grubunda yer alan eğitim fakültelerine seyahat gerçekleştirilmiş ve geliştirilmiş anket formu öğretmen adaylarına uygulanmıştır.” (s. 149).

Türkiye’de son 10 yılda (2010-2020) yürütülen HÖE program değerlendirme araştırmaları doğruluk standartlarını karşılamakta mıdır?

Doğruluk standartlarının karşılanma durumunun belirlenmesi için HÖE program değerlendirme araştırmaları analiz edilmiş ve bulgular Tablo 4’te sunulmuştur.

Tablo 4. Doğruluk standartlarına yönelik bulgular

Standart	Maddeler/Sorular	Evet	Hayır	Kısmen
Doğruluk	1. Değerlendirmede değerlendirilen programla ilgili bilgilere yer verilmiş mi?	13	4	7
	2. Değerlendirmede, değerlendirilen programın uygulandığı bağlamla ilgili bilgilere yer verilmiş mi?	8	15	1
	3. Değerlendirme planının ihtiyaçlara yönelik olarak düzenlendiğine dair bilgi verilmiş mi?	4	18	2
	4. Değerlendirme planının ilgili paydaşlarla tartışıldığı belirtilmiş mi?	0	24	0
	5. Değerlendirmede bir program değerlendirme modeli temele alınmış mı?	14	10	0
	6. Değerlendirmede kullanılan program değerlendirme modeli gerekçelendirilmiş mi?	13	11	0
	7. Değerlendirmede kullanılan araştırma yöntemi/deseni değerlendirmenin amacına hizmet etmiş mi?	20	0	4
	8. Değerlendirmede kullanılan araştırma yöntemi/deseni değerlendirme soruları ile uyumlu mu?	22	1	1
	9. Değerlendirmede veri toplama araç(lar)ı tanıtılmış mı?	20	0	4
	10. Değerlendirmede veri toplama araçlarının kullanım gerekçeleri sunulmuş mu?	15	7	2
	11. Değerlendirmede veri çeşitlemesi (görüşme, gözlem, anket vb.) yapılmış mı?	15	6	3
	12. Değerlendirmede kullanılan veri toplama araçları değerlendirmenin amacına hizmet etmiş mi?	22	0	2
	13. Değerlendirmenin geçerliğini artırmak için gerekli önlemler alınmış mı?	13	6	5
	14. Değerlendirmenin güvenilirliğini artırmak için gerekli önlemler alınmış mı?	12	4	8
	15. Değerlendirmede izlenen yol paylaşılmış mı?	8	13	3
	16. Değerlendirmede kullanılan veri analizi yöntemleri gerekçelendirilmiş mi?	14	10	0
	17. Değerlendirmede değerlendirici(ler)in rolleri açıkça belirtilmiş mi?	4	19	1
	18. Değerlendirme bulguları kuramsal yapıya dayandırılmış mı?	12	12	0
	19. Değerlendirme bulguları, değerlendirmenin amacına hizmet etmiş mi?	23	0	1
	20. Değerlendirme bulguları değerlendirme sorularıyla ilişkilendirilmiş mi?	16	4	4
	21. Değerlendirme raporu tüm paydaşlar için erişilebilir mi?	24	0	0
Toplam	f	292	164	48
	%	58%	32%	10%

Tablo 4'te HÖE program değerlendirme araştırmalarının doğruluk standardını %58 oranında karşıladığını; %10 oranında ise kısmen karşıladığı görülmektedir. Ancak program değerlendirme araştırmalarının doğruluk standardını %32 oranında karşılamadığı bulunmuştur. "*Değerlendirme raporu tüm paydaşlar için erişilebilir mi?*" göstergesi meta-değerlendirme kapsamında ele alınan tüm değerlendirme araştırmalarında tamamen karşılanmışken (n=24), "*Değerlendirme planının ilgili paydaşlarla tartışıldığı belirtilmiş mi?*" göstergesinin hiçbir değerlendirme araştırmasında karşılanmadığı gözlenmiştir. Kısmen seçeneğinin ne anlama geldiğini örneklendirmek gerekirse, eğer değerlendirilen program çeşitli boyutlarıyla açıkça açıklanmamışsa kısmen olarak değerlendirilmiştir. Çünkü değerlendirilen programa yönelik detaylar doğruluk standardı bağlamında değerlendirmenin amaçlarının ve süreçlerinin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır (Yarbrough vd., 2011).

Açık bir şekilde program ve bağlamın betimlenmesi doğruluk standardıyla ilişkilidir. Değerlendirme araştırmalarının neredeyse yarısı değerlendirilen programla ilgili bilgilere yer vermiştir; ancak bu araştırmalarda uygulama bağlamına yönelik bilgilere yer verilmemiştir. Örneğin, M5 hem değerlendirilen program hem de uygulama bağlamında bilgi sunmaktadır. Değerlendirilen programla ilgili bir alıntı aşağıdaki gibidir:

Türkiye'de 2006'dan önce Topluma Hizmet Uygulamaları dersi bazı üniversitelerde seçmeli ders olarak verilmekteydi. 2006 yılında Yükseköğretim Kurulu öğretmen yetiştirme programlarını güncellemiş ve 2006-2007 akademik yılından itibaren Topluma Hizmet Uygulamaları programında yerini alarak zorunlu ders olarak sunulmaya başlanmıştır. 2011 yılında ise Yükseköğretim Kurulu dersin öğretimine yönelik standartlar tanımlamıştır. Ders içeriği aşağıdaki gibi tanımlanmıştır [...] (s. 347).

M5'ten bir diğer alıntı ise değerlendirilen programın uygulama bağlamına işaret etmektedir:

ODTU Eğitim Fakültesinde ders 2008 yılında uygulamaya konulmuştur. Fakülteden dört öğretim üyesi (CEIT, ELE ve FLE bölümlerinden) tarafından planlanmıştır. Ders öğretmen adaylarına topluma daha iyi katkı sağlamak için tasarlanmış görevleri üstlenmek üzere topluma hizmet eden kurumlara dahil olma fırsatı vermeyi amaçlamıştır. Dersin amaçlarına göre dönem sonunda öğrenciler eğitimle ilişkili toplumsal sorunları tanımlayabilecek ve topluma hizmet eden kurumlar için gönüllü olarak görevler üstleneceklerdir. [...] (s.348).

Doğruluk standardına yönelik bir diğer örneği güçlü tasarım ve analizlerden vermek mümkündür. Değerlendirme araştırmalarının çoğu araştırmanın amacına hizmet eden ve değerlendirme sorularını yanıtlamak üzere araştırma yöntemlerinden yararlanmışlardır. M13'ten bir alıntı bu durumu örneklendirmektedir:

Araştırmada karma yöntem araştırma türlerinden biri olan eş zamanlı çeşitleme stratejisi (concurrent triangulation strategy) dikkate alınmıştır. Buna göre araştırma problemine ilişkin kapsamlı bir analiz yapılabilmesi için, araştırmacılar hem nicel hem de nitel bir yaklaşımla nitel ve nicel verilerini aynı anda toplamışlardır. Daha sonra bu verileri birleştirerek elde ettikleri verileri genel sonuçları yorumlarken bütünleştirmişlerdir (Creswell, 2013). Nicel anlayışla öntest-sontest program değerlendirme deseni, nitel anlayışla ise görüşme ve gözlem (Patton, 2002) kullanılmıştır. (s. 50)

Türkiye’de son 10 yılda (2010-2020) yürütülen HÖE program değerlendirme araştırmaları uygunluk standartlarını karşılamakta mıdır?

Uygunluk standartlarının karşılanma durumunun belirlenmesi için HÖE program değerlendirme araştırmaları analiz edilmiş ve bulgular Tablo 5’te sunulmuştur.

Tablo 5. Uygunluk standartlarına yönelik bulgular

Standart	Maddeler/Sorular	Evet	Hayır	Kısmen	
Uygunluk	1. Değerlendirmenin gerçekleştirilmesi için etik kurul / komisyon izni alındığına dair bilgi verilmiş mi?	1	23	0	
	2. Katılımcıların değerlendirmedeki hak ve sorumlulukları hakkında bilgi verilmiş mi?	1	22	1	
	3. Değerlendirmede tüm katılımcıların görüşlerine yer verilmiş mi?	24	0	0	
	4. Değerlendirme sonuçları doğrultusunda önerilerde bulunulmuş mu?	24	0	0	
	5. Değerlendirmenin sınırlılıkları ifade edilmiş mi?	12	12	0	
	6. Değerlendirmede çıkar çatışması olup olmadığı açıkça belirtilmiş mi?	0	24	0	
	7. Değerlendirmede gelir ve giderler gibi maddi durumlarla ilgili bilgilere yer verilmiş mi?	0	24	0	
Toplam		f %	62 37%	105 62%	1 1%

Tablo 5’te belirtildiği gibi HÖE program değerlendirme araştırmalarının uygunluk standardını %37 oranında karşıladığı; %1 oranında ise kısmen karşıladığı bulunmuştur. Bununla birlikte program değerlendirme araştırmalarının uygunluk standardını %62 oranında karşılamadığı görülmüştür. “Değerlendirmede tüm katılımcıların görüşlerine yer verilmiş mi?” ve “Değerlendirme sonuçları doğrultusunda önerilerde bulunulmuş mu?” göstergeleri tüm araştırma raporlarında karşılanmış iken (n=24) “Değerlendirmede çıkar çatışması olup olmadığı açıkça belirtilmiş mi?” ve “Değerlendirmede gelir ve giderler gibi maddi durumlarla ilgili bilgilere yer verilmiş mi?” göstergelerinin hiçbir değerlendirme araştırmasında karşılanmadığı görülmüştür. Kısmen seçeneğinin ne anlama geldiğini örneklemek gerekirse, eğer katılımcılardan yalnızca ses kaydı için izin istenmişse kısmen olarak değerlendirilmiştir. Çünkü bu durumda katılımcılar kendi hakları konusunda tamamen bilgilendirilmiş olmamaktadır ve katılımcıların hak ve sorumlulukları konusunda bilgi sahibi olmaları değerlendirmeyi adil ve yasal hale getirmektedir (Yarbrough vd., 2011).

Uygunluk standardı insan hakları ve saygı ile de ilişkilidir. Ancak değerlendirme araştırmalarının çoğunluğunda katılımcıların hak ve sorumlulukları veya etik izinler gibi etik konulara yer verilmemiştir. Örneğin, değerlendirme araştırmalarından birinde (T1) etik onay alındığı şu alıntıyla ortaya konulmuştur: “Katılımcılar soruları Türkçe cevaplayacakları için Etik Komite Onayı için görüşme protokolü bilgilendirilmiş onam formu ile birlikte Türkçeye çevrilmiştir [...] (s.80)”. Aynı değerlendirme araştırmasında (T1) katılımcıların hak ve sorumlulukları konusunda bilgilendirildiğine dair alıntı aşağıdaki gibidir:

Görüşmeden önce ve görüşmenin başında verilerin neden toplandığı, nasıl kullanılacağı, ne tür soruların sorulacağı tekrar edilerek görüşmecilerin rızalarını almak ve onları araştırmanın görüşmeci açısından olası yararları veya riskleri konusunda bilgilendirmek ayrıca önemlidir. Bu araştırmada katılımcılar telefon yoluyla veya yüz yüze katılmayı kabul ettikten veya kendilerine araştırmacı tarafından gönderilen daveti yanıtladıktan sonra bilgilendirilmiş onam formu gönderilmiş veya verilmiştir. Görüşmeden önce tüm katılımcılar rıza formunu imzalamayı kabul etmişlerdir ve deşifre edilmiş verileri göndermek ve dönütlerini almak üzere e-posta adresleri alınmıştır. (s.87)

Diğer uygunluk standardı şeffaflık ve açıklamakla ilgilidir. Paydaşlarla değerlendirmenin sınırlılıklarının açıkça paylaşılması konusunda değerlendirme araştırmalarının yarısının sınırlılıklar hakkında bilgi verdiği görülmüştür. M6'dan alınan bir alıntı bu durumu örneklendirmektedir:

Son olarak açıkça belirtmek gerekir ki çalışmadan elde edilen sonuçlara ilişkin sınırlılıklardan biri üniversitede var olan öğretmenlik uygulaması programından sorumlu danışman sayısının az olmasından kaynaklanmaktadır. Çevrimiçi ankete dönüş yapan program mezunu sayısının az olması da başka bir sınırlılık olarak görülmektedir; bu durumun araştırmacıların yakın geçmiş zamandaki sınıflardan mezunlara ulaşma tercihinden kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Bu gruba verilen açık uçlu anket maddelerinin sayıca fazla olması araştırmaya katılmak konusunda katılımcılara gönülsüzlüğe neden olmuş olabilir. (ss. 269-270)

Türkiye'de son 10 yılda (2010-2020) yürütülen HÖE program değerlendirme araştırmaları hesap verebilirlik standartlarını karşılamakta mıdır?

Hesap verebilirlik (denetime açıklık) standartlarının karşılanma durumunun belirlenmesi için HÖE program değerlendirme araştırmaları analiz edilmiş ve bulgular Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6. Hesap verebilirlik (denetime açıklık) standartlarına yönelik bulgular

Standart	Maddeler/Sorular	Evet	Hayır	Kısmen
Hesap Verebilirlik	1. Değerlendirme tüm yönleri ile (planlama, süreç, sonuçlar, vb.) ayrıntılı olarak betimlenmiş mi?	3	1	20
	2. Değerlendirme sürecinde program değerlendirme standartlarından bahsedilmiş mi?	0	24	0
	3. Değerlendirme süreci program paydaşlarıyla iş birliği içinde yürütülmüş mü?	1	2	21
Toplam	f	4	27	41
	%	6%	38%	57%

Tablo 6'da sunulduğu üzere HÖE program değerlendirme araştırmaları hesap verebilirlik standardını %6 oranında karşıladığı; %57 oranında ise kısmen karşıladığı görülmüştür. Ancak incelenen program değerlendirme araştırmalarının %38 oranında hesap verebilirlik standardını karşılamadığı bulunmuştur. "Değerlendirme tüm yönleri ile (planlama, süreç, sonuçlar, vb.) ayrıntılı olarak betimlenmiş mi?" ve "Değerlendirme süreci program paydaşlarıyla işbirliği içinde yürütülmüş mü?" göstergeleri değerlendirme araştırmalarının çoğunluğunda (sırasıyla n=20, n=21) kısmen, "Değerlendirme sürecinde program değerlendirme standartlarından bahsedilmiş mi?" göstergesi hiçbir değerlendirme araştırmasında karşılanmamıştır. Kısmen seçeneğinin ne anlama geldiğine örnek vermek gerekirse, eğer değerlendirici diğer program paydaşları dışında yalnızca katılımcılarla işbirliği yapmış ise bu durum ilgili standardı kısmen karşıladığı şeklinde değerlendirilmektedir. Program paydaşlarıyla uzman görüşü alma, değerlendirme için gerekli izinleri alma gibi açılardan işbirliği yapmak hesap verebilirlik standartları açısından beklenen bir durumdur (Yarbrough vd., 2011).

Hesap verebilirlik standartlarının bir boyutu değerlendirmenin belgelendirilmesi ile ilgilidir; bu durum değerlendirmelerin planlamadan sonuçları elde etmeye kadar detaylı bir belgelendirme anlamına gelmektedir. Az sayıda değerlendirme araştırmasında değerlendirme sürecine yönelik detaylı bilgi bulunmasına rağmen değerlendirmelerin çoğunda planlama veya işlemler konusunda detaylı bilgi olmaksızın yalnızca sonuçların raporlanması gibi kısmen bilgiye yer verilmiştir. Örnek vermek gerekirse M18 yöntem bölümü altında planlama ve işlemler konusuna, bulgular bölümü altında da sonuçlara/çıktılara yer vermiştir.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Bu meta-değerlendirme çalışmasında son 10 yılda (2010-2020) Türkiye’de yürütülen HÖE program değerlendirme araştırmalarının Ortak Komite tarafından belirlenen program değerlendirme standartlarına ne derecede uyum sağladığının ilgili standartlara dayalı olarak araştırmacılar tarafından geliştirilen rubrik aracılığıyla belirlenmesi amaçlanmıştır. Rubrik; değerlendirme raporlarını kullanılabilirlik, uygulanabilirlik, uygunluk, doğruluk ve hesap verebilirlik standartları açısından Ortak Komite standartlarına dayalı olarak madde havuzu oluşturma, uzman görüşü alma, değerlendirme araştırmalarıyla rubriğin pilot (deneme) uygulamasını yapma, maddeleri eleme veya yeniden yazma, maddeleri sıralama ve rubriğe son halini verme adımları izlenerek geliştirilmiştir. Stufflebeam (2012) tarafından geliştirilen Program Değerlendirme Meta-Değerlendirme Kontrol Listesi alanyazında sıklıkla kullanılmaktadır; bununla birlikte yazılı program değerlendirme raporlarını değerlendirme amacına hizmet için yeni bir araca ihtiyaç duyulmaktadır. Çünkü Stufflebeam (2012) tarafından geliştirilen kontrol listesindeki tüm maddeler yazılı raporları değerlendirme için elverişli bulunmamıştır. Ayrıca Tingle ve diğerleri (2003) tarafından yürütülen çalışmada da değerlendirme araştırmalarını yalnızca doğruluk standardına dayalı şekilde ölçecek bir araç kullanılmıştır. Bu nedenlerle bu çalışma kapsamında geliştirilen meta-değerlendirme rubriğinin teknik meta-değerlendirme amaçlarına hizmet edecek, uygulaması kolay ve kapsamlı bir araç olduğu düşünülmektedir. Böylelikle araştırmacılar değerlendirme çalışmalarının niteliğini artırmak için program değerlendirme standartlarına dayalı değerlendirmeler yapmak için rubriği kullanabilecek iken meta-değerlendirme araştırmacıları da aynı araçtan meta-değerlendirme kapsamında yararlanabileceklerdir.

HÖE program değerlendirme araştırmalarının meta-değerlendirme sonuçları araştırmaların en çok %58’lik bir oranla doğruluk standardını karşıladığını; uygunluk ve uygulanabilirlik standartlarını ise sırasıyla %62 ve %54 oranlarında karşılamadıklarını göstermiştir. Ancak Widmer (2000) tarafından Ortak Komite standartlarına dayalı olarak gerçekleştirilen meta-değerlendirme çalışmasında değerlendirme araştırmalarının kullanılabilirlik, uygulanabilirlik ve uygunluk standartlarını güçlü şekilde karşıladığı; bununla birlikte doğruluk standardının amaçlar, işlemler, geçerli ve güvenilir ölçme ve doğrulanmış sonuçlar açısından yeteri kadar karşılanmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Öncelikle doğruluk standardına ilişkin sonuçlar arasındaki farklılığın Widmer’in (2000) çalışmasında sosyal politikalar ve çevre gibi eğitsel olmayan değerlendirmelerin incelenmesinden kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Bu tür değerlendirmeler eğitsel değerlendirmelerden araştırma raporunun yapılandırılma şekli açısından farklılaşabilmektedir. Bu çalışma kapsamında incelenen HÖE program değerlendirme araştırmalarının tamamı amaç, yöntem, bulgular ve sonuçlar açısından yapılandırılmış biçimde raporlanmıştır; bu durumun doğruluk standardının karşılanma olasılığını artırabileceği düşünülmektedir. İkinci olarak uygunluk ve uygulanabilirlik standartlarına ilişkin bulgular arasındaki fark, değerlendirmelerin ele alınma (değerlendirilme) şekline göre de değişebilmektedir. Widmer (2000) Ortak Komite standartlarına dayalı değerlendirmeleri hem yazılı materyaller hem de değerlendiriciler ve paydaşlarla gerçekleştirdiği görüşmelere dayalı olarak değerlendirmiştir. Diğer yandan bu meta-değerlendirme çalışması yalnızca yazılı materyallere dayalı olacak şekilde tasarlanmıştır. Bu nedenle standartlara ilişkin göstergeler yazılı değerlendirme araştırması raporunda açık ve doğrudan şekilde belirtilmemişse, bu durum ilgili göstergede bir eksiklik olarak yorumlanmıştır. Meta-değerlendirici ve program paydaşları arasındaki sosyal etkileşimler meta-değerlendirmenin amaç ve sonuçlarını karşılıklı şekilde anlamak açısından öneme sahiptir (Stufflebeam, 2001). Program paydaşlarıyla yapılan görüşmeler Widmer’in (2000) meta-değerlendirme çalışmasında olduğu gibi değerlendirmelerin uygunluk ve uygulanabilirlik standartlarına uyumu konusundaki anlamı kolaylaştırabilecektir.

Bu araştırmadaki doğruluk standardı araştırma deseni gibi yöntemsel açıdan en güçlü standart olarak tespit edilmiştir. Benzer şekilde Akıncı ve Köse (2022) öğretmen yetiştirme programı değerlendirme araştırmalarından en yüksek düzeyde karşılanan standart olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Tingle ve diğerleri (2003) tarafından gerçekleştirilen bir çalışma ise okul temelli sigara kullanımını önleme programlarına yönelik değerlendirme araştırmalarının en fazla araştırma deseni açısından doğruluk standardını karşıladığını göstermiştir. Ancak Scott-Little ve diğerleri (2002) tarafından yürütülen meta-değerlendirme çalışmasında program değerlendirme araştırmalarının araştırma deseni açısından zayıf olduğu ortaya konulmuştur. Yüksel ve Akın da (2013) yürüttükleri meta-değerlendirme çalışmasında doğruluk standardının bir göstergesi olan gerekçelendirilmiş sonuçların Öğrenci Başarı Sınavı raporlarında yeteri kadar karşılanmadığını belirtmişlerdir. Bu farklı bulgular değerlendirme araştırmalarının tasarlandığı araştırma deseninden kaynaklanabilmektedir. Bu çalışma yöntemsel olarak yapılandırılmış HÖE program değerlendirme araştırmalarını değerlendirmiştir. Bu durumun değerlendirmelerin yöntemsel olarak güçlü olması üzerinde bir etkiye sahip olabileceği düşünülmektedir. Diğer yandan 24 değerlendirme araştırmasından 10'u bir program değerlendirme modeline dayandırılmamıştır. Bu durum da ülkemizde gerçekleştirilen program değerlendirme araştırmaları bakımından sorunlu olarak raporlanmaktadır (örn., Akıncı ve Köse, 2021; Kurt ve Erdoğan, 2015; Kürüm-Yapıcıoğlu, Atik-Kara ve Sever, 2016). Program değerlendirme modelleri değerlendirmede hangi yolun izleneceği ve ne tür değerlendirme yapılacağı konusunda yol göstermektedir (Oliva ve Gordon, 2013). Program değerlendirme araştırması yürütürken bir model kullanılması doğruluk standardı için önemli bir göstergedir; çünkü değerlendirme modelinden yararlanılması değerlendirmeleri daha sistematik hale getirmektedir. Bu nedenle program değerlendirme araştırmalarının değerlendirme modellerine dayalı olarak güçlendirilmesi gereği ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışmada uygulanabilirlik standardının kısmen karşılandığı görülmüştür. Değerlendirmenin planlanmasına yönelik bilgi, kaynakları kullanma ve değerlendirme maliyetleri incelenen birçok araştırmanın eksik olduğu göstergelerden bazılarıdır. Bununla birlikte Yasar ve diğerleri (2005) sınıf öğretmenliği programlarının değerlendirildiği çalışmaların uygulanabilirlik yönünden yeterli olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Akıncı ve Köse (2020) tarafından hizmet öncesi öğretmen eğitimi programlarının değerlendirildiği meta-değerlendirme çalışması uygulanabilirlik standardının orta düzeyde karşılandığını ortaya konulmuştur. Hemen hemen incelenen tüm araştırmaların, -kısmen olan hariç olmak üzere-değerlendirilen programa yönelik deneyim ve görüşleri raporlama göstergesini karşıladığı görülmektedir. Bu çalışmada her ne kadar yazılı değerlendirme araştırmalarına dayalı şekilde değerlendirme yapılmış olsa da ortaya konulan farklı sonuçların her bir standarda yönelik hangi göstergelerin referans olarak seçildiği, araştırmanın makale mi tez mi olduğu ve meta-değerlendiricilerin her araştırma için göstergeleri nasıl puanladığı gibi faktörlerden etkilenebileceği düşünülmektedir. Örneğin, detaylı bilgilere makalelere oranla tezlerde daha fazla yer verilebilmektedir; bu durum da meta-değerlendiriciler tarafından yapılan standart göstergelerine ilişkin puanlamayı etkileyebilmektedir. Burada araştırmacılara değerlendirmelerde etkililik ve verimliliğin nasıl sağlanacağına yönelik bilgilerin daha sistematik (geçerlik ve güvenilirliği sağlamak için uzman görüşü alma, kullanılan kaynaklar veya değerlendirmenin maliyeti gibi açılardan) ve şekil veya anlatı şeklinde sunulabileceği önerisi vermek mümkündür.

Bu meta-değerlendirme çalışmasının sonuçları değerlendirme araştırmalarında kullanışlılık standardının %46 oranında karşılandığını göstermiştir. Bu oranı görece yeterli olarak yorumlamak mümkündür. Yasar ve diğerleri (2005) yürüttükleri meta-değerlendirme çalışmasında öğretmen yetiştirme programlarını değerlendiren araştırmaların kullanışlılık standardı açısından kısmen yeterli olduğunu ortaya koymuşlardır. Benzer şekilde Akıncı ve Köse (2020) kullanışlılık standardının öğretmen eğitimi programlarını değerlendiren araştırmalarda orta düzeyde karşılandığını belirtmişlerdir. Bu sonuçların birbirleriyle tutarlı olduğu görülmektedir. Kullanışlılık standardı genellikle paydaşlarla ilgilidir (Yarbrough vd., 2011). Program değerlendirme çalışmalarında kullanışlılık standardını karşılamak için değerlendiricilerin (araştırmacıların) paydaşların beklentilerine, katılım ve katkılarına daha fazla cevap verici olması ve değerlendirme raporlarında paydaşlarla ilgili daha detaylı bilgiye yer vermesi gerekmektedir. Ayrıca değerlendiricinin / değerlendiricilerin uzmanlıklarına ve program değerlendirmeye yönelik deneyimlerine değerlendirme raporunda yer vermek çalışmaları kullanışlılık açısından daha güçlü hale getirecektir.

Bu meta-değerlendirme çalışması hesap verebilirlik standardının HÖE program değerlendirme araştırmalarında kısmen karşılandığını göstermiştir. İlgili alanyazında hesap verebilirlik standardını ele alan çalışmalara rastlanmamıştır. Hesap verebilirlik standardı Ortak Komite Standartlarına 2011 yılında eklenmiştir (Yarbrough vd., 2011). Akıncı ve Köse (2022) meta-değerlendirme için geliştirdikleri kontrol listesinde hesap verebilirlik standardı doğrudan meta-değerlendirme ile ilgili olduğundan hesap verebilirlik standardına yer vermediklerini belirtmiştir. Ancak bu meta-değerlendirme çalışması yazılı araştırma raporunun hesap verebilirlik standardının göstergesi olan detaylı betimleme, program değerlendirme standartlarıyla uyumlu olma ve program paydaşlarıyla işbirliğini karşılayıp karşılamadığını anlamak için diğer standartlara olduğu gibi hesap verebilirlik standardına da odaklanmıştır. Değerlendirme çalışmalarının belgeleme ve iç ve dış meta-değerlendirme süreçleri açısından değerlendirmeyi güçlendirme yolu olarak hesap verebilirlik standardını dahil edebilecekleri düşünülmektedir.

Sonuç olarak bu çalışma Türkiye bağlamında HÖE program değerlendirme araştırmalarının program değerlendirme standartlarını yeteri kadar karşılamadığını göstermiştir. Bu durum değerlendirmelerin uygulanabilirlik, uygunluk, kullanılabilirlik ve hesap verebilirlik standartları açısından geliştirilmeleri gereğini ortaya koymaktadır. Doğruluk standardının da daha yüksek oranlarda karşılanması beklenmektedir. Bu amaç doğrultusunda değerlendiriciler bu çalışmada geliştirilen meta-değerlendirme rubriğinden değerlendirmeyi hem yürütürken hem de raporlarken yararlanabileceklerdir. Böylelikle meta-değerlendirme rubriği değerlendiriciler için değerlendirme sürecini planlamak, yürütmek ve hem süreci hem de sonuçları raporlamak için bir rol haritası olarak kullanılabilir.

Bu çalışmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. İlk olarak bu meta-değerlendirmenin bulguları 2010-2020 yılları arasında Türkiye’de yürütülen ve ölçüt örnekleme yöntemine göre belirlenen HÖE program değerlendirme araştırmalarından elde edilen verilerle sınırlıdır. Ayrıca bulgular araştırmacılar tarafından geliştirilen rubriğe yönelik analizlerle sınırlıdır. Son olarak bu meta-değerlendirme çalışmasında araştırmacılar HÖE program değerlendirme araştırmalarını kendileri analiz etmişlerdir. Dış değerlendiricilerin meta-değerlendirmeye dahil edilmesinin güvenilirliği artıracığı düşünülmektedir.

Gelecekteki araştırmalar bağlamında değerlendirmenin iç ve dış değerinin belirlemek üzere K-12 programları veya öğretmenlere yönelik profesyonel gelişim programlarını değerlendiren meta-değerlendirme çalışmalarının geliştirilen rubrik kullanılarak yürütülmesi önerilmektedir. Program değerlendirme araştırmalarının program değerlendirme standartlarını ne düzeyde karşıladığını anlamak için program değerlendiricilerle ve paydaşlarla görüşmeler yapmak rubrikten elde edilecek verileri desteklemek adına önemli görülmektedir. Veri toplama araçlarını bu şekilde çeşitlendirmek araştırmanın güvenilirliğini artırmaya ve kapsamlı veri sunmaya yardımcı olmaktadır. Gelecekteki çalışmaların kültürler arası karşılaştırmalar yapabilmek için farklı ülkelerde gerçekleştirilen değerlendirme çalışmalarına odaklanmaları da önerilmektedir.

Kaynakça

- Akıncı, M. ve Köse, E. (2020). Türkiye’de öğretmen yetiştiren programlara ilişkin bir meta-değerlendirme çalışması. *Uluslararası Pegem Eğitim Kongresi* içinde (s. 174-175). Diyarbakır: Dicle Üniversitesi.
- Akıncı, M. ve Köse, E. (2021). Research trends of program evaluation studies conducted between 2010-2019 in Turkey. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 50(1), 77-120. doi:10.14812/cufej.688142
- Akıncı, M. ve Köse, E. (2022). A meta-evaluation research on teacher training programs in Türkiye. *International Journal of Progressive Education*, 18(4), 209-222. doi:10.29329/ijpe.2022.459.15
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27-40. doi:10.3316/QRJ0902027
- Cook, T. D. ve Gruder, C. L. (1978). Meta-evaluation research. *Evaluation Quarterly*, 2(1), 5-51.
- Cooksy, L. J. ve Caracelli, V. J. (2009). Meta-evaluation in practice: Selection and application of criteria. *Journal of MultiDisciplinary Evaluation*, 6(11), 1-15.
- Creswell, J. W. (2013). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (4. bs.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Fitzpatrick, J. L., Sanders, J. R. ve Worthen, B. R. (2004). *Program evaluation: Alternative approaches and practical guidelines* (3. bs.). Boston: Pearson Education, Inc.
- Gözütok, D. (2006). Program değerlendirme. M. Gültekin (Ed.), *Öğretimde planlama ve değerlendirme* (s. 175-190). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Hedler, H. C. ve Gibram, N. (2009). The contribution of metaevaluation to program evaluation: Proposition of a model. *Journal of MultiDisciplinary Evaluation*, 6(12), 210-223.
- Kablan, Z. (2011). Analysis of elementary mathematics curriculum evaluation studies. *Elementary Education Online*, 10(3), 1160-1177.
- Kurt, A. ve Erdoğan, M. (2015). Content analysis and trends in curriculum evaluation research: 2004-2013. *Education and Science*, 40(178), 199-224.
- Kürüm-Yapıcıoğlu, D., Atik-Kara, D. ve Sever, D. (2016). Türkiye’de program değerlendirme çalışmalarında eğilimler ve sorunlar: Alan uzmanlarının görüşüyle. *Uluslararası Eğitim Programları ve Öğretim Çalışmaları Dergisi*, 6(12), 91-113.
- Lincoln, Y. S. ve Guba, E. G. (1980). The distinction between merit and worth in evaluation. *Educational Evaluation and Policy Analysis*, 2(4), 61-71.
- Melrose, M. (1998). Exploring paradigms of curriculum evaluation and concepts of quality. *Quality in Higher Education*, 4(1), 37-43. doi:10.1080/1353832980040105
- Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Moskal, B. M. ve Leydens, J. A. (2000). Scoring rubric development: Validity and reliability. *Practical Assessment, Research, and Evaluation*, 7, 1-6. doi:10.7275/q7rm-gg74
- Oliva, P. F. ve Gordon, W. R. (2013). *Developing the curriculum* (8. bs.). New Jersey: Pearson Education, Inc.
- Ornstein, A. C. ve Hunkins, F. P. (2017). *Curriculum: Foundations, principles and issues* (7. bs.). Essex: Pearson Education Limited.
- Özdemir, S. M. (2009). Eğitimde program değerlendirme ve Türkiye’de eğitim programlarını değerlendirme çalışmalarının incelenmesi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, 126-149.
- Patton, M. (2002). *Qualitative research and evaluation methods* (3. bs.). Thousand Oaks, CA: Sage.

- Sağlam, M. ve Yüksel, İ. (2007). Program değerlendirilmede meta-analiz ve meta-değerlendirme yöntemleri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18, 175-187. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/55419> adresinden erişildi.
- Sanders, J. R. (1994). *The program evaluation standards. How to assess evaluations of educational programs* (2. bs.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Scott-Little, C., Hamann, M. S. ve Jurs, S. G. (2002). Evaluations of after-school programs: A meta-evaluation of methodologies and narrative synthesis of findings. *American Journal of Evaluation*, 23(4), 387-419.
- Scriven, M. (1969). An introduction to meta-evaluation. *Educational Products Report*, 2, 36-38.
- Stufflebeam, D. L. (1978). Meta evaluation: An overview. *Evaluation and The Health Professions*, 1(1), 17-43.
- Stufflebeam, D. L. (2000a). The methodology of metaevaluation as reflected in metaevaluations by the Western Michigan University Evaluation Center. *Journal of Personnel Evaluation in Education*, 14(1), 95-125.
- Stufflebeam, D. L. (2000b). The methodology of metaevaluation. D. L. Stufflebeam, G. F. Madaus ve T. Kellaghan (Ed.), *Evaluation models* içinde (s. 457-471). Boston: Kluwer Academic Publishers.
- Stufflebeam, D. L. (2001). The metaevaluation imperative. *American Journal of Evaluation*, 22(2), 183-209.
- Stufflebeam, D. L. (2002). Foundational models for 21st century program evaluation. D. L. Stufflebeam, G. F. Madaus ve T. Kellaghan (Ed.), *Evaluation models: Viewpoints on educational and human services evaluation* içinde (2. bs., s. 33-85). New York: Kluwer Academic Publishers.
- Stufflebeam, D. L. (2004). A note on the purposes, development, and applicability of the Joint Committee Evaluation Standards. *American Journal of Evaluation*, 25(1), 99-102.
- Stufflebeam, D. L. (2011). Meta-evaluation. *Journal of MultiDisciplinary Evaluation*, 7(15), 99-158.
- Stufflebeam, D. L. (2012). Program evaluations meta-evaluation checklist (Based on The Program Evaluation Standards). https://usaidlearninglab.org/sites/default/files/resource/files/mod3_meta_evaluation_checklist_1.pdf adresinden erişildi.
- Tingle, L. R., DeSimone, M. ve Covington, B. (2003). A meta-evaluation of 11 school-based smoking prevention programs. *Journal of School Health*, 73(2), 64-67.
- Widmer, T. (2000). Evaluating evaluations: Does the Swiss practice live up to the 'program evaluation standards'?. C. Russon (Ed.), *The program evaluation standards in international settings* içinde (s. 67-80). Kalamazoo: Western Michigan University, Evaluation Center.
- Wolf, K. ve Stevens, E. (2007). The role of rubrics in advancing and assessing student learning. *Journal of Effective Teaching*, 7(1), 3-14.
- Yağan, S. A. (2019). Program değerlendirme alanında yayınlanmış doktora tezlerinin meta değerlendirmesi (2015-2018). *Elektronik Eğitim Bilimleri Dergisi*, 8(16), 188-208.
- Yarbrough, D. B., Shulha, L. M., Hopson, R. K. ve Caruthers, F. A. (2011). *The program evaluation standards: A guide for evaluators and evaluation users* (3. bs.). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.
- Yasar, S., Gultekin, M., Kose, N., Girmen, P. ve Anagun, S. (2005). The meta-evaluation of teacher training programs for elementary education in Turkey. *Teacher Education: Local and Global Proceedings of the 33rd Annual Australian Teacher Education Association Conference* içinde (s. 498-504). Australia.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Yüksel, İ. ve Akın, Z. (2013). Öğrenci Başarısını Belirleme Sınavının (ÖBBS) öğrenci değerlendirme standartları kapsamında değerlendirilmesi: Bir meta değerlendirme araştırması. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32(1), 473-495.
- Yüksel, İ. ve Sağlam, M. (2011). *Türkiye için program değerlendirme standartları oluşturma çalışması*. 1. Uluslararası Eğitim programları ve Öğretim Kongresi, Eskişehir.

Ek

MAKALE/TEZ BİLGİLERİ: M5

Standart	Maddeler/Sorular	Evet	Hayır	Kısmen	Notlar / Kanıtlar (Yanıtınızı detaylandırınız, çalışmalardan kanıtlar ekleyiniz)	
1. Kullanışlılık	1. Değerlendirici(ler)in program değerlendirme uzmanlığına dair bilgi verilmiş mi?	X			EPÖ anabilim dalında görev yaptığı belirtilmiş	
	2. Değerlendirici(ler)in genel program değerlendirme deneyimleriyle ilgili bilgilere yer verilmiş mi?		X			
	3. Değerlendirici(ler)in değerlendirilen programla ilgili deneyimleri konusunda bilgi verilmiş mi?		X			
	4. Değerlendirmeden etkilenen paydaşlara (uzmanlar, katılımcılar, vb.) yönelik bilgi verilmiş mi?				X	Katılımcılar (öğretmen adayları ve öğretim elemanları)
	5. Değerlendirmeyi etkileyen paydaşlara (uzmanlar, katılımcılar, vb.) yönelik bilgi verilmiş mi?	X				Uzmanlar ve katılımcılar (öğretmen adayları ve öğretim elemanları)
	6. Katılımcılar değerlendirmenin amacı konusunda bilgilendirilmiş mi?			X		Bilgilendirmeye dair bir beyan yok
	7. Değerlendirmeden elde edilen veriler, değerlendirmenin amacıyla uyumlu mu?	X				
	8. Değerlendirmede farklı kaynaklardan (öğretmen, veli, okul müdürü vb.) veri toplanmış mı?	X				Öğretmen adayları ve öğretim elemanları
	9. Değerlendirme paydaşların ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik düzenlenmiş mi?			X		Farklı paydaşlar var ama ihtiyaç analizinden bahsedilmemiş
	10. Değerlendirmenin amacı açıkça ve yalnız bir dille belirtilmiş mi?	X				
	11. Değerlendirme süreci açıkça ve yalnız bir dille belirtilmiş mi?	X				Özellikle gözlemler tüm detaylarıyla sunulmuş; girdi, süreç, ürün ve bağlam açısından yapılan her şey ayrıntılı şekilde sunulmuş
	12. Değerlendirme bulguları açıkça ve yalnız bir dille belirtilmiş mi?	X				
	13. Değerlendirme sonuçları paydaşların anlayabileceği nitelikte (teknik olmayan) raporlanmış mı?	X				
	14. Değerlendirme sürecinde değerlendirici(ler) ve paydaşlar arasındaki iletişimden bahsedilmiş mi?	X				By means of prolonged engagement, researcher spent enough time in research site...s. 353
	15. Değerlendirme sonuçlarının paydaşlar yönünden olası yararları / etkilerine dair bilgi verilmiş mi?	X				
	16. Değerlendirme, içinde bulunulan koşullara / ortama göre gerekçelendirilmiş mi?	X				s. 348

2. Uygulanabilirlik	17. Değerlendirme sürecine yönelik bir planlama bilgisine yer verilmiş mi?	X	Doğrudan bir plandan bahsedilmemiş	
	18. Değerlendirmede sürecin nasıl yürütüldüğüne yönelik bilgi verilmiş mi?	X	Araştırmacı rolleriyle de ilişkilendirilerek bildirilmiş, ss. 351-2-3	
	19. Katılımcıların değerlendirilen programla ilgili deneyim ve görüşlerine yer verilmiş mi?	X		
	20. Değerlendirme sürecinde bağımsız (dış) uzman görüşü alınmış mı?		X	Her bir veri toplama aracı için uzman görüşü alınmış
	21. Değerlendirme kullanılan kaynaklar (insan kaynakları, araç-gereçler, eğitim, seyahat vb.) konusunda bilgi verilmiş mi?	X		
	22. Değerlendirmenin maliyeti konusunda bilgi verilmiş mi?	X		
3. Doğruluk	23. Değerlendirmede değerlendirilen programla ilgili bilgilere yer verilmiş mi?	X	s. 348	
	24. Değerlendirmede, değerlendirilen programın uygulandığı bağlamla ilgili bilgilere yer verilmiş mi?	X	s. 348	
	25. Değerlendirme planının ihtiyaçlara yönelik olarak düzenlendiğine dair bilgi verilmiş mi?	X		
	26. Değerlendirme planının ilgili paydaşlarla tartışıldığı belirtilmiş mi?	X		
	27. Değerlendirmede bir program değerlendirme modeli temele alınmış mı?	X	CIPP	
	28. Değerlendirmede kullanılan program değerlendirme modeli gerekçelendirilmiş mi?	X		
	29. Değerlendirmede kullanılan araştırma yöntemi/deseni değerlendirmenin amacına hizmet etmiş mi?	X	Case study	
	30. Değerlendirmede kullanılan araştırma yöntemi/deseni değerlendirme soruları ile uyumlu mu?	X		
	31. Değerlendirmede veri toplama araç(lar)ı tanıtılmış mı?	X		
	32. Değerlendirmede veri toplama araçlarının kullanım gerekçeleri sunulmuş mu?	X		
	33. Değerlendirmede veri çeşitlemesi (görüşme, gözlem, anket vb.) yapılmış mı?	X	Bağlam, girdi, süreç ve ürün boyutlarında anketler, görüşme formları, gözlemler, doküman incelemesi kullanılmış	
	34. Değerlendirmede kullanılan veri toplama araçları değerlendirmenin amacına hizmet etmiş mi?	X		
	35. Değerlendirmenin geçerliğini artırmak için gerekli önlemler alınmış mı?	X	Ayrıntılarıyla açıklanmış s. 353	
	36. Değerlendirmenin güvenilirliğini artırmak için gerekli önlemler alınmış mı?	X	Ayrıntılarıyla açıklanmış s.353	
	37. Değerlendirmede izlenen yol paylaşılmış mı?	X		
	38. Değerlendirmede kullanılan veri analizi yöntemleri gerekçelendirilmiş mi?	X		
	39. Değerlendirmede değerlendirici(ler)in rolleri açıkça belirtilmiş mi?	X	Prolonged engagement	
	40. Değerlendirme bulguları kuramsal yapıya dayandırılmış mı?	X	CIPP	
	41. Değerlendirme bulguları, değerlendirmenin amacına hizmet etmiş mi?	X		
	42. Değerlendirme bulguları değerlendirme sorularıyla ilişkilendirilmiş mi?	X	Bağlam, girdi, süreç ve ürün boyutları	
	43. Değerlendirme raporu tüm paydaşlar için erişilebilir mi?	X		

4. Uygunluk	44. Değerlendirmenin gerçekleştirilmesi için etik kurul / komisyon izni alındığına dair bilgi verilmiş mi?	X		
	45. Katılımcıların değerlendirmedeki hak ve sorumlulukları hakkında bilgi verilmiş mi?	X		
	46. Değerlendirmede tüm katılımcıların görüşlerine yer verilmiş mi?	X		
	47. Değerlendirme sonuçları doğrultusunda önerilerde bulunulmuş mu?	X		
	48. Değerlendirmenin sınırlılıkları ifade edilmiş mi?	X		
	49. Değerlendirmede çıkar atışması olup olmadığı açıkça belirtilmiş mi?	X		
5. Hesap verebilirlik	50. Değerlendirmede gelir ve giderler gibi maddi durumlarla ilgili bilgilere yer verilmiş mi?	X		
	51. Değerlendirme tüm yönleri ile (planlama, süreç, sonuçlar, vb.) ayrıntılı olarak betimlenmiş mi?	X	X	Planlamadan açıkça bahsedilmemiş fakat süreç ve sonuçlar detaylandırılmış
	52. Değerlendirme sürecinde program değerlendirme standartlarından bahsedilmiş mi?	X		
	53. Değerlendirme süreci program paydaşlarıyla iş birliği içinde yürütülmüş m?	X	X	Yalnızca katılımcılar